

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....
שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת מסעי – תשפ"ב

התוכן:

1. "כיבוס בגדים ולבישתם – בתשעת הימים" (ליל שב"ק "מסעי") – שיעור 1
2. "תשעה באב שחל בשבת" דיני ערב שב"ק ושב"ק" (שב"ק "מסעי") – שיעור 2

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר תחת הלינק:

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' מסעי תשפ"ב

כיבוס בגדים ולבישתם בתשעת הימים

הכנת הבגדים לפני תשעת הימים

בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ג) מבואר דבשבוע שחל בו ת"ב אסור ללבוש בגדים מכובסים, ולא להציע המטה בסדינים מכובסים, ולא להחליף המגבות ומפות השלחן אם הם מכובסים, והרמ"א הוסיף דאנו נוהגים להחמיר בכל זה מר"ח אב עד אחר התענית.

כ' בכה"ח (סי' תקנ"א סקצ"א) דנהגו להכין בגדים מכובסים לפני ר"ח, ללבשם קצת שלא יהו בגדר מכובסים וכמבואר ברמ"א (יו"ד סי' שפ"ט ס"א) לגבי אבל ר"ל שאם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך (דהיינו כשיטת הסמ"ק, דאילו תוסי' במו"ק כ"ד: ד"ה ברכת ס"ל שהמנהג שאחר לובשו יום או חצי יום כדי שלא יקרא מכובס לדידה). ובשיעור "שעה אחת" כ' שם הש"ך (סק"ד) דהיינו זמן מה וא"צ להיות שעה שלימה, אלא דבהא גופא יש להסתפק מהו השיעור, ואמרו הפוסקים (מרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה פי"ד סי"ד, ומרן הגריש"א זצ"ל) דהכל תלוי שיהא מורגש שהוא קצת משומש ואינו מכובס, וכמובן דבר זה תלוי לפי האדם ולפי המקום ולפי הזמן, דיש מי שיוצא מביתו בחום היום ובקצת הליכה כבר מזיע, ויש מי שלובש בגד מכובס ויושב בביתו ע"י הגמרא ואינו זו ונשאר החולצה בדיוק בקמטים שהיו לפני הליכה, ולכן כל אחד צריך לשער בעצמו, והוסיף מרן הגרשז"א זצ"ל דמש"כ בה"ל אבל דסגי בשעה אחת, שאני התם שלבשם אדם אחר.

הנחת הבגד על הקרקע כדי להתיר לבישתו

בשו"ת שבט הלוי (ח"י"א סי' קל"ה) ומרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פי"ד אורחות הלכה 45) כ' דאין להקל להניח בגד ע"ג קרקע כדי להחשיבו ע"יז כבגד שאינו מכובס, ודבר זה היא הערמה לבטל זכרון אבילות דרבים, אא"כ הוא איסטניס, דבלא"ה מתירים לו גם רחיצה, ומ"מ בשעת הדחק, כגון מי שאין לו חולצה מכובסת שכבר לבשה, או אורח שהציעו על מיטתו סדינים מכובסים (שי"א דלכתחילה יחמיר להעביר הסדינים על הקרקע), ע' בשו"ת מנחת יצחק (ח"י"א סי' מ"ד) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"י"א סי' ק"ע) דיש לסמוך על קולא זו שמקורו בלחם הפנים בה"ל אבל.

עצת מרן הגרשז"א זצ"ל לישון על הבגד המכובס כדי להתיר לבישתו

מרן הגרשז"א זצ"ל כ' לגבי אבל, דאע"פ שאסור לו ללבוש בגדים מגוהצין בתוך השלושים, מ"מ יש עצה שישכב עליהם, דזה לא גרע ממה שנותן לאחר ללבושם שעה אחת (מנחת שלמה על מו"ק סי' ה' אות ב' – עמוד ק"ל), ולפי דבריו גם בתשעת הימים יש עצה לנהוג כן.

האם יש מצות חינוך שגם קטנים יכינו את בגדיהם לפני ר"ח

י"א דגם קטנים שהגיעו לגיל חינוך, אסורים ללבוש בגדים מכובסים, ולפי"ז יש לחנכם להכין בגדיהם לפני ר"ח, ואע"ג דאין מחנכין קטנים בדיני אבילות (ע' שו"ע יו"ד סי' שפ"ד ס"ה, וסי' שצ"ו ס"ג, ובית הלל ויד אברהם סי' שפ"א ס"ו), אבלות דרבים שאני (ע' מ"א סי' תקנ"א סקל"ח), א"נ משום עגמת נפש של ההורים (מ"ב שם סקפ"א, וע"ע טעמים בשו"ת כת"ס יו"ד סי' קע"ב, ובערוה"ש סי' תקנ"א סל"ב), אמנם הגבורת ארי בתענית (ל. ס"ל דאין דיני אבלות על הקטנים בעצמם בת"ב, וממילא ה"ה גם לגבי לבישת בגדים מכובסים בימים אלו.

הכנת חולצות בש"ק

מי ששכח להכין מספיק חולצות לתשעת הימים, כ' בשו"ת בצל החכמה (ח"י"א סי' קל"ה) שיכול ללבוש חולצה מכובסת בשבת חזון בבוקר במקום החולצה שלבש בכניסת השבת וליל ש"ק, כיון שאין הדבר ניכר

שעושה הכנה לימות החול, וה"ה אם הולך לישן בש"ק אחה"צ ומוריד חולצתו בזמן השינה, שיכול ללבוש חולצה מכובסת כשיתעורר (אבל ע"ש שציין לשו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' כ"ט, וכה"ח סי' תקנ"א סקצ"א, דס"ל שאין להחליף בגדיו בשבת לצורך זה יותר מפעם אחת), ואע"פ שעושה כן בכוונה מפורשת שיהי לו חולצות מכובסות בימות החול כל תשעת הימים, אין איסור בדבר דהרהורים מותרים, ומ"מ אסור לו לומר שהוא לובש חולצה מכובסת משום שרוצה להשאיר החולצה שכבר לבש לימות החול, וכמבואר במ"ב (סי' ר"צ סק"ד) דאסור לומר שהולך לישן בש"ק כדי לעשות מלאכתו במוצש"ק.

אבל לכאורה יש לתמוה טובא על הנהגה זו להחליף החולצות בש"ק, דהרי לא התירו ללבוש בגדים מכובסים רק לשבת עצמה משום כבוד שבת, וגם בזה בקושי התירו כמבואר בפוסקים, וא"כ דינו מה שהתירו לצורך ש"ק, אבל בנד"ד שאין לו שום צורך לשבת עצמה וכל כוונתו היא רק שיהיו לו בגדים מכובסים לימות החול, מה ההיתר ללבוש חולצה מכובסת בש"ק. מרן הגריש"א זצ"ל (בסי' הלכות ומנהגי בין המצרים עמוד ס"ו) הסביר, כיון דנקטינן כמו הגר"א שמחליפין כל בגדיו כדי ללבוש בגדי שבת, הוי בגדר הותרה כסעודת שלמה בשעתו ולא שייך אבילות בשבת כלל, ועוד דכיון שמחליף פעם או פעמיים בש"ק בודאי נהנה גם בשבת במה שיש לו בגד נקי והוי כבוד שבת.

החלפת בגדי זיעה בתשעת הימים

מדברי המ"ב (סי' תקנ"א סק"ו) משמע דאין היתר להחליף בגדי זיעה חוץ מלכבוד שבת (וכן ס"ל למרן בעל הקה"י זצ"ל - ע"י ארחות רבינו ח"ב עמוד ק"ל, וכה"ח סי' תקנ"א סקצ"א), ולפ"ז מי שרוצה להחליף הבגדים הסמוכים לגוף והגרביים בתשעת הימים צריך להכניס לפני ר"ח, אבל י"א שהמ"ב כ"כ לגבי המקומות שאין מזיעים כ"כ הרבה, משא"כ בא"י בימות הקיץ (כעין סברא זו מבואר בשו"ת שלמת חיים סי' רי"ז), ולכן הרבה גדולי זמננו מקילין להחליף הבגדים הסמוכים לגוף והגרביים כשיש צורך בדבר (שו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' ש"מ בשם מרן האגרות משה זצ"ל, ומרן השבט הלוי זצ"ל – הובא בקובץ מבית לוי ח"ג עמוד כ"ז, ושו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' ק"ע, ונטעי גבריאל פליד"ה ס"ה, והביא מקור לכך דכל האיסור להחליף בגדיו אינו אלא כשהוא לתענוג, משא"כ אם יש צורך בדבר כגון שהוא מלא זיעה ע"ש), ויש להסתפק אם האיסור של בגדים חדשים נוהג גם בבגדי זיעה כשאין לו בגדי זיעה אחרים (הליכות שלמה פי"ד דבר הלכה סק"ח), ומ"מ גם לפי המקילים בבגדי זיעה, חולצה אינה מוגדרת כבגד זיעה.

החלפת מגבות בבתי כנסיות

מותר להחליף המגבות בבית הכנסת כשהן מלוכלכות ויש צורך בכך, וכעין מה שפסק בשו"ת שלמת חיים (סי' רט"ז) לגבי מטפחות אף, שאם הם מטונפים ואינם ראויים הרי זה דומה לבגדי קטנים שנתלכלכו, וכמו"כ פסק שם (סי' רי"ז) דמי שמזיע ברגליו ודרכו להחליף הגרביים כל כמה ימים יכול להחליפם לפי הענין, בפרט במקום כבוד הבריות, אבל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' ק"ע) פסק דהיום שמשתמשים במגבות מנייר, אין להקל להחליף המגבות בביהכ"ס עכ"פ בשבוע שחל בו ת"ב, ונראה דגם בזה הכל לפי הענין, דהיינו רק אם באותו ביהכ"ס רגילים להשתמש במגבות מנייר במשך כל השנה (וע"י בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רנ"ח בענין כיבוס חיתולים לתינוקות, דא"צ לקנות טיטולים כדי שלא יצטרך לכבס).

החלפת בגדים ומפות ומגבות וסדינים ופיג'מות לשבת חזון

אע"פ שהרמ"א (סי' תקנ"א ס"א) פסק דבשבת חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת כי אם הכתונת לבד, אבל מנהגינו הוא כמש"כ המ"ב (סק"ה) בשם הגר"א שלובשים בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד. כמו"כ מותר להשתמש במפות ומגבות מכובסות לכבוד שבת, אבל אסור להציע סדינים מכובסים על מטתו לכבוד שבת (מ"ב שם סק"ג).

נחלקו פוסקי זמננו שליט"א אם מותר ללבוש פיג'מות (בגדי שינה) מכובסות בליל שבת חזון, דמצד אחד אסור להציע סדינים מכובסים, ומאידך גיסא לובשים חולצה מכובסת לכבוד שבת. מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר, דמי שדרכו להחליף הפיג'מות כל ליל שבת, יכול להקל (ע"י קרא עלי מועד פי"ד הערה כ"א).

לבישת בגדי שבת בעש"ק ובמוצש"ק

מותר ללבוש בגדי שבת בעש"ק אחרי חצות אחרי שהתרחץ לכבוד ש"ק וא"צ להמתין מללבוש עד סמוך לשבת (מרן הגריש"א זצ"ל, ומרן בעל שבט הלוי זצ"ל – הובא בקובץ מבית לוי ח"ג עמוד נ', ומרן הקה"י זצ"ל - הובא בארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ג).

לגבי מוצש"ק, אמנם ידוע שמרן החזו"א זצ"ל הוריד הבגדי שבת תומ"י במוצש"ק חזון (וי"א שרק הוריד המעיל העליון ולא יתר בגדיו), אבל בא"א מבוטשטאטש (סי' תקנ"א) כ' דאין איסור להשהות הבגדי שבת עליו במוצש"ק כי האיסור הוא התחלת הלבישה ולא שייך בזה שיעור פשיטה כמו בכלאים. בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' צ"ז) כ' דאפשר כוונתו היא שאין פושטין הבגדים אחרי הבדלה עד שאוכל סעודת מלוה מלכה משום דצריך לעשותה בכבוד כמבואר בשו"ע (סי' ש"ו), ובפרט לפמש"כ השע"ת שם בשם תלמידי האריז"ל שהנשמה יתירה עדיין נשארת עד אחר סעודת מוצש"ק, אבל יש מקום לומר דאחרי סעודת מלוה מלכה, אין היתר ללבוש בגדי שבת. למעשה נהגו להקל שאין מחליפים בגדי שבת עד שהולכים לישון, ואין מחמירין כמו באל ר"ל באמצע השבעה שמחליף בגדיו לפני מעריב במוצש"ק.

יש מביאים ראיי להקל מממש"כ המ"ב (סי' תקנ"ט סקל"ד) לגבי ברית מילה בת"ב שבעלי הברית פושטים את הבגדי שבת אחר המילה, ומדלא כ"כ גם לגבי מוצאי שבת חזון, מוכח דיכול להמשיך ללבוש בגדי שבת, אבל יש לדחות דאפשר המ"ב קמ"ל דאע"פ שבברית מילה בתשעת הימים א"צ ללבוש בגדי חול אחרי הברית משום דיו"ט דידי' הוא (א"א מבוטשטאטש סי' תקנ"א במהדו"ת, ובשו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' ק"א), מ"מ בת"ב צריך להחליף בגדיו, אבל מזה אין להוכיח לגבי מוצאי שבת חזון.

לבישת בגדים מכובסים ובגדי שבת לצורך שידוכים

בחור ובחורה הנפגשים לצורך שידוכין יכולים להקל ללבוש בגדי שבת אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך (שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קל"א סק"ד, ומרן הגרשז"א זצ"ל היקל רק במקום הצורך כשאין בגדי חול נאים כראוי – הליכות שלמה פי"ד סקט"ו, ועי"ע בארחות רבינו ח"ב עמוד קל"א שהחזו"א זצ"ל התיר ללבוש בגד חדש לצורך הפגישה הראשונה עם המדוברת שהציעו לו), ואין להמנע מלקבוע פגישות בימים אלו, אבל אין שום היתר לכבס בגדים לצורך הפגישות הללו (מרן הגריש"א זצ"ל – הובא בציוני הלכה על ה' נישואין עמוד שע"ו). מרן הגרשז"א זצ"ל סיפר, שהגה"צ ר' דוד בהר"ן זצ"ל שידך אחד מצאצאיו ביום תשעה באב עצמו, וכמפורש בשו"ע (סי' תקנ"א סי"ב) דמותר שמא יקדמנו אחר (הליכות שלמה פי"ד ארחות הלכה סקל"ד).

כמו"כ מותר להם להתרחץ לפי הצורך לפני הפגישות, אבל אסור לבחור לגלח את זקנו מעט כדי לסדרו לצורך הפגישה.

מאידך גיסא אין היתר לחתן וכלה שכבר התארסו ללבוש בגדים מכובסים או להתרחץ לצורך פגישות בתשעת הימים בתקופת ימי האירוסין.

גיהוץ וניקוי יבש וניקוי כתם

בשו"ע (סי' תקנ"א סי"ג) מבואר דמדינא דגמ' אסור לכבס בגדים בשבוע שחל בו ת"ב, והרמ"א הוסיף דמנהגינו להחמיר כבר מר"ח, והיינו אפילו כשאין כוונתו ללבושם עד אחרי ת"ב. כמו"כ אסור לגהץ הבגדים בתשעת הימים כמבואר בשו"ע שם, ומה"ט גם אסור למסרם לניקוי יבש אע"פ שאין מכבסים הבגדים במים, דסו"ס מכבסים ומגהצים אותם (אג"מ או"ח ח"ג סי' ע"ט).

בענין ניקוי כתם בבגד, כ' בארחות רבינו (ח"ב עמוד קל"ב) שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאל את מרן החזו"א זצ"ל או מרן הקה"י זצ"ל, ופסקו שאסור לנקות כתם במים אפילו ניקוי מקומי, אבל מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (מבית לוי ח"ג עמוד כ"ז) וכן בנטעי גבריאל (פלי"ה סי"י) פסקו דבמקום הצורך כגון שהוא ניכר בבגד יש להקל, ובפרט כשאין לו בגד אחר, וכעין המבואר בגשר החיים (פכ"א סי"י) לגבי אבל, שאם נתלכלך בגדו ואין לו בגד אחר, דמותר לנקותו כמו שמותר לו לרחוץ גופו כשנתלכלך. וכן שמענו שפסק מרן הגריש"א זצ"ל שמותר לנקות כתם כיון שאין בזה שמחה, ומרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פי"ד סט"ו) גם התיר לנקותו ע"י שפשוף במטלית לחה, דאין זה בכלל כיבוס האסור בתשעת הימים.

כיבוס בגדי קטנים

כ' בשו"ע (סי' תקנ"א סי"ד) אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל ת"ב להיות בתוכה, והוסיף הרמ"א דבגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי שמוציאים בהם ריעי ומשתנינים בהם, הני ודאי משרא שרי, ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל.

הנה המ"ב (סקפ"ב) כ' בשם הא"ר, דלדידן יש להחמיר בכיבוס בגדיהם מר"ח, אבל הביא בשם הח"א דלצורך קטנים אין להחמיר גם לפי מנהגינו, רק בשבוע שחל בו ת"ב.

בגדר קטנים, לכתחילה מקילים בכיבוס בגדיהם רק עד גיל חינוך, דהיינו כבן שש או שבע (עי' פמ"ג סי' תקנ"א א"א סקל"ח), ומ"מ אם קטן מעל גיל זה לכלך את בגדו ביותר, יש מקום להקל להלבישו בגד מכובס, או לכבס בגדו עד שבוע שחל בו ת"ב, דבלא"ה לפי הח"א כל האיסור לכבס בגדי ילדים הוא רק בשבוע שחל בו ת"ב. אבל בשבוע שחל בו ת"ב יש להחמיר, אא"כ הוא ילד שמלכלך בגדיו תמיד אפילו בהיותו בן שמונה (מרו' הגריש"א זצ"ל בספר הלי' ומנהגי בין המצרים עמוד מ"ח), ובשנה שת"ב חל בשבת, יש מחלוקת אם יש בו דין של שבוע שחל בו, ולכן יש יותר סברא להקל במקום הצורך, ומ"מ אין להתיר לכבס בגד של תינוק שהגיע לחינוך אא"כ הבגדים הם באמת מלוכלכים, ולא משום שלפי ראות עיני ההורים, מחליפים בגדי הילדים כל יום.

בכל אופן שיש היתר לכבס בגדי קטנים במכונת כביסה, אסור לצרף גם בגדים של גדולים שאין להם היתר לכבס בגדיהם.

אסור לקטן שהגיע לחינוך לכבס את בגדיו לעצמו בתשעת הימים, ומ"מ אם עושה כן מעצמו, דן בשו"ת שבט הלוי (ח"י"א סי' קל"ו) דמצד אחד א"צ להפרישו כמו בכל קטן שאוכל נבילות שאין ב"ד מצווין להפרישו, אבל מאידך גיסא אביו חייב להפרישו מדין חינוך (עי' מ"ב סי' שס"ב סקמ"ד).

דיני בשר ויין בתשעת הימים

בירך על חתיכת בשר או על יין ונזכר שבימים אלו אסור בבשר ויין

השדי חמד (ח"ו עמוד תנ"ז אסיפת דינים מערכת בין במצרים סי' א' סק"ד) דן במי ששכח ובירך על חתיכת בשר, ונזכר שבימים אלו נוהגים שלא לאכול בשר, ופסק דמשום החומר של ברכה לבטלה יאכל קצת מהבשר, ואין זה נקרא שעבר על המנהג משום שאין לו שמחה מאכילת כל שהוא, ועוד הוסיף מש"כ הברכ"י שאם טעה ובירך ברכת הפרי על פרי חדש בבין המצרים, יברך גם שהחינו.

כמו"כ נפסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) במי שטעה ובירך בפה"ג על היין, והסביר דאין שתיית יין אסורה בעצם, דהרי הותרה לצורך מצוה, ואינה אלא הרחקה מפני אבילות ירושלים, וזה לא שייך כששותה מעט, ועוד דזה דומה להמבואר בהל' קידוש (סי' רע"א ס"ה) שאם טעה ובירך המוציא לפני הבדלה, שצריך לטעום קצת מהלחם עוד לפני הבדלה משום חומר של ברכה לבטלה, אע"פ שאסור לאכול לפני הבדלה (וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"י"א סי' פ"א סק"ט, ובשו"ת באר משה ח"ד סי' כ"ד).

אכילת בשר ושתיית יין לקטנים בתשעת הימים

כ' הרמ"א (סי' תקנ"א ס"י) דנוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברהמ"ז ולא בהבדלה אלא נותנים לתינוק, ולמד הרמ"א (סקל"א) דמשמע דמותר ליתן בשר ויין לתינוק בשבוע זה דמעיקרא לא נהגו איסור להחמיר בתינוק, ודווקא בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים, ואין לומר דמה שהתיר הרמ"א הוא דווקא משום דהוי כוס של מצוה, דהרי בסי' רס"ט משמע דלא ספינן איסור לתינוק אפילו משום מצוה (דהרי התם הצריכו למצוא טעם למה מטעימין לתינוקות מכוס של קידוש בביהכני"ס אע"פ שאין יי"ח בקידוש זה, ואי קיי"ל דמשום מצוה מקילין בקטן, למה חיפשו היתר שם), וכן פסקו המקו"ח (שם ס"ט) וח"א (כלל קל"ג סט"ז).

אבל הדגו"מ (שם ס"ט) הק' על הרמ"א דאם מותר להאכיל בשר לקטנים, למה כ' הרמ"א (סי' תקנ"א ס"י) דמצניעין הסכין של שחיטה, הרי צריך לשחוט עבור הקטנים, והוסיף דנראה דכמו שקטן אסור בתספורת וכיבוס בגדיו (שם ס"ד), ה"ה דאסור בבשר ויין, וכן נקט הא"ר (סקכ"ד), וכן מבואר במ"ב (סק"ע), ואפשר יש ליישב שיטת הרמ"א, דס"ל דכמו שהרמ"א התיר לשחוט לצורך מצוה כגון לחולה או לשבת או למילה, ה"ה דמותר גם לצורך קטנים.

אבל לכאורה יש לחלק טובא בהאי דינא, בין קטן בן שנתיים או שלש, ובין קטן עד בן שש, ובין קטן עד בר מצוה, דהרי יש פוסקים (ערוה"ש סי' תקנ"א סכ"ו, ושו"ת דברי יציב ח"ב סי' רל"ו) שכו' שאם אכילת בשר מועיל לבריאות הקטן יש לסמוך על הרמ"א. לפ"ז י"ל דעד גיל שנתיים או שלש בודאי יש להקל לכו"ע ליתן בשר לתינוק (מרו' בעל שבט הלוי זצ"ל – הובא בקרא עלי מועד פ"ה הערה י"א), ואפילו בקטן עד גיל שש, הרי עדיין לא הגיע לגיל חינוך ומה שייך לחנכו, ואי משום עגמת נפש של ההורים די לנו במניעת כיבוס ותספורת, משא"כ בבשר דלכו"ע מחזק הגוף, ואפילו אם נאמר שלא יאונה לו כל רע בלי זה, אבל סו"ס לא שייך בזה חינוך כלל, וכן נקט בספר חנוך לנער (פכ"א הערה ה'), והוסיף דבכה"ח (סי' תקנ"א ס"ק ר"ב) הביא בשם הברכ"י שאם קטן מתאוה לפרי חדש, אפילו אם יש לו ידיעה קצת, מ"מ אם אינו מבין להבחין בין ימים אלה

לשאר ימים, מותר לתת לו הפרי ויברך שהחיינו (וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' קס"ח סק"א), ואע"פ די"א שיש להחמיר ולא להאכילו בשר ויין גם לפני שהגיע לגיל חינוך (עי' הליכות שלמה פי"ד הערה 28 שמרן הגרשז"א זצ"ל לא הסכים להתיר להאכיל אפילו בשר עוף לקטנים ביותר – בני ג' וד' שנים – אם אין צורך מיוחד, דהרי סו"ס יכולים להאכילם במאכלים אחרים), אבל לעני"ד יש קצת משמעות במי"ב הנ"ל דמה שיש להחמיר הוא רק אחרי שהגיע לגיל חינוך, אפילו אם עדיין לא הגיע לגיל להתאבל על ירושלים (דהרי כ' דקטן שאינו יודע להתאבל אסור בבשר ויין, ולא כי שקטן שלא הגיע לחינוך אסור בבשר ויין), אבל לפני גיל זה יש להקל (וכן משמעות האג"מ יו"ד ח"א סוסי רכ"ד).

אמנם מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל (הלי' חג בחג – הלכות ומנהגי בין המצרים עמוד ע"ג) דיש להקל ליתן בשר עוף לקטנים בזמננו, דהרי דבר זה אסור רק משום חומרא בעלמא (עי' מי"ב סי' תקנ"א סק"ד משי"כ בענין בשר עוף), ולא החמירו בילדים שלא הגיעו לגיל של אבילות.

אכילת בשר לאדם חלוש ולמעוברת ולילודת

במקום צורך מותר לאכול בשר אחרי ר"ח, כגון מי שהוא חולה קצת (עי' רמ"א סי' תקנ"א ס"ט ומי"ב סק"א, ובגדר חולה קצת ע"ש ברע"א ובשע"ת סק"ח שהביאו בשם השב"י שהיקל לנדה בזמן ראיתה לאכול בשר עוף, דכיון שבאתה לשאול אם רשאית לאכול בשר, בודאי מרגשת איזה מיחוש בגופה, והוכיח מתוסי' דגם מצב כזה נחשב כחולה קצת), וה"ה יולדת עד שלושים יום אחרי הלידה, ומי"מ שלא במקום חולי נהגו היולדות למנוע מבשר ויין מז' אב אם אפשר (מי"ב שם), דבז' אב נכנסו יוונים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו (עי' מ"א סי' תקנ"ד סק"ט וח"א סי' קל"ג סט"ז).

כ' המ"ב (סי' תקנ"א סק"ד) בשם המ"א דמי שאינו יכול לאכול מאכלי חלב, מותר לו לאכול בשר עוף, והסביר המ"א משום שלא הקריבו קרבנות ממנו, וגם משום שאין שמחה אלא בבשר בהמה.

האם חולה שרוצה לאכול בשר צריך התרת נדרים

יש להסתפק אם חולה האוכל בשר בתשעת הימים צריך לעשות התרת נדרים. מקום הספק הוא לפי המבואר בשו"ע (יו"ד סי' רי"ד סי' רי"ד ס"א) דמי שרגיל שלא לאכול בשר ולא לשתות יין מר"ח אב או מי"ז בתמוז, ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך ג' שיתירו לו, ונדחק הש"ך (סק"ב) ליישב למה מותר לאכול בסעודת מצוה בלי התרה, אבל הדגו"מ כ' דהאוכל בסעודת מצוה אינו חוזר בו ממנהגו לגמרי, משום שרק בסעודת מצוה זו יאכל בשר, אבל לעתיד יחזור למנהגו, לכן א"צ התרה, משא"כ השו"ע בהל' נדרים איירי בחולה שתמיד יצטרך לאכול בשר, ולא יחזור למנהגו, לכן צריך התרה, וכ"כ בכה"ח (סי' תקנ"א ס"ק קל"ח) בשם המטה יהודה (וע"ע ברמ"א סי' תקס"ח ס"ב, ומי"ב סי' תקפ"א סק"ט ושעה"צ סק"ג), והוסיף דמסתימת הפוסקים משמע שחולה בימים הללו א"צ התרה, משום דמתחילה שנהגו כן לא גזרו על חולה (ועי' בכל נדרי פע"ו הערה ז' שהביא עוד פוסקים דס"ל הכי).

שתיית יין הבדלה במוצאי שבת חזון ע"י קטן

כתב בשו"ע (סי' תקנ"א ס"י) דמותר לשתות יין הבדלה, והסביר המ"ב (סק"ז) בשם הגר"א דבכה"ג לא קבלו עליהו כמו בשאר סעודת מצוה, ובלקט יושר (עמוד ק"ו) הביא שאחרי שרבו בעל התרומת הדשן הבדיל היי' גם נותן לכל הבחורים לשתות כמו שנהג בכל מוצש"ק. אבל הרמ"א חולק על כל זה, וכי' דנוהגין להחמיר שלא לשתות יין, לא בברהמ"ז ולא בהבדלה, אלא נותנים לתינוק (וצע"ק שהדרכי משה סק"ט כ' בפשוט, כיון שמותר לשתות יין בסעודת מצוה, כש"כ יין הבדלה דהוי יין של מצוה, ולא הזכיר שיש ליתנו לתינוק), ובמקום דליכא תינוק מותר לשתות הבדלה בעצמו. הערוה"ש (שם סכ"ו) כ' דהמנהג הוא, כשאין תינוק מבדיל על שכר (חמר מדינה), אבל מפשטות דברי הרמ"א לא משמע כן, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים (סי' רכ"ד).

כתב המ"ב (סי' תקנ"א סק"ע) שנותנים הכוס לקטן שהגיע לחינוך ועדיין לא הגיע להתאבל על ירושלים. לפ"ז קטן בן שש או שבע שמבין שיי"ח הברכה שאביו מברך עבורו, מוגדר שהגיע לגיל חינוך (עי' מי"ב סי' רס"ט סק"א).

האם יי"ח הבדלה בשתיית היין ע"י קטן שלא הגיע לחינוך

אם נתן היין לקטן שעדיין לא הגיע לגיל חינוך ברכות, נחלקו הפוסקים אם יי"ח בדיעבד (עי' בשו"ת משנת יוסף ח"ה סי' צ"ח, ובשו"ת מ"י מנחות סי' י"א, ובספר הבדלה מרא"ש עמוד תס"ח, שהביאו שיטות הפוסקים בזה), והדבר תלוי אם החיוב לשתות היין הוא משום שהשתיה היא חלק מהמצוה, או שמא צריך לשתות רק משום בזיון הברכה כשמברך ואינו שותה (עי' משי"כ במעדני יו"ט ח"א סי' מ"ט בזה), ולמעשה אין להבדיל שנית משום סב"ל.

גיל הקטן שיודע להתאבל על ירושלים

בגדר הגיל של קטן שיודע להתאבל על ירושלים, כ' בא"א מבוטשאטש (סי' תקנ"א ס"י) דמיירי בקטן שיודע שטעם איסור אכילת בשר ושתיית יין הוא משום שנתבטלו הקרבנות והנסכים עקב חורבן בהמ"ק בעוה"ר, ולמעשה נחלקו הפוסקים אם הוא בגיל תשע (מקור חיים להחיות יאיר), או בגיל עשר (ארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ה בשם מרן הקה"י זצ"ל). מרן הקה"י זצ"ל אמר (ע"ש) דנוהגים ליתן היין לקטן עד גיל בר מצוה לשתות, ולכאורה סברתו היא כמש"כ בא"א מבוטשאטש הנ"ל (ד"ה אך המג"א) דבודאי עדיף טפי שהוא ישתה היין ממה שגדול ישתה (אבל ע"ש באשל אברהם שהביא צד דאדרבה בכה"ג אין נ"מ מי ישתה, הוא או בנו הקטן שהגיע לגיל להתאבל על ירושלים).

נתינת יין הבדלה דווקא לבנו ולא לבתו

אם אין לו בן קטן לא יתן היין לבתו הקטנה לשתות, דהרי יש מחלוקת אם נשים חייבות בהבדלה (ע"י סי' רצ"ו ס"ח).

האם המבדיל צריך לטעום קצת מן היין לפני שהקטן שותה

יש להסתפק במי שנותן הכוס לקטן שהגיע לחינוך כדי שישתה היין, האם ראוי לכתחילה שהמבדיל יטעם קצת מהיין לפני שהקטן ישתה מלא לוגמיו. מקום הספק הוא לפי המבואר בשו"ע בהל' קידוש (סי' רע"א ס"ד) דיש מחלוקת אם שתיית המקדש היא לעיכובא, וכי השו"ע זצ"ל והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם, ודווקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר עכ"ל, והסביר המ"ב (סקע"ד) דהחומרא בקידוש הוא משום שהוא מדאורייתא. לפ"ז יש להסתפק לגבי הבדלה, כיון שהמ"ב (סי' רצ"ו סק"א) הביא מחלוקת אם היא דאורייתא או דרבנן. והנה להלכה פסק המ"ב (סי' רע"א סקע"ג) דכל זה רק לכתחילה, אבל בדיעבד יוצא בשתיית המסובין, ולפ"ז צריך להבין, דכיון דבודאי רוצה לצאת הבדלה לכתחילה ולא רק בדיעבד, למה כ' הרמ"א בהל' ת"ב (סי' תקנ"א ס"י) שיתן היין של הבדלה לתינוק לשתות ולא הזכיר שגם הוא בעצמו יטעום מהכוס, אבל ע"י בשו"ע הרב בהל' קידוש (סי' רע"א סכ"ה) שכו' שהקפידא של הגאונים היא רק בקידוש ולא בהבדלה (אא"כ נדחה ונאמר שהשו"ע הרב ס"ל שהבדלה היא רק מדרבנן, וא"כ תו אין קפידא שהמבדיל ישתה בעצמו וצ"ע).

והנה יש להעיר, דכל המחלוקת בין הגאונים לשאר הראשונים הוא אם המקדש בעצמו צריך לשתות מלא לוגמיו מהיין, אבל גם לפי המקילין שאחרים יכולים לשתות, מ"מ כ' הכה"ח (סי' רע"א סקפ"ו וסקצ"ב) שהמקדש יטעם קצת כדי לצאת שיטת הראשונים ושעה"צ שם). שיי"ח קידוש אפילו אם רק טועם קצת אע"פ שאינו רוב רביעית, ואע"פ דלהלכה קיי"ל דשתיית רוב רביעית היא לעיכובא, מ"מ לכתחילה יש לחוש להני שיטות כאשר המקדש בעצמו אינו יכול לשתות רוב רביעית ונותן לאחרים לשתות.

לפ"ז יש להסתפק אם גם בהבדלה במוצש"ק חזון ראוי שהמבדיל יטעם קצת מהיין לפני שנותן הכוס לקטן לשתות. והנה מרן החזו"א זצ"ל לא הי' יכול לשתות יין מטעמי בריאות, ולכן אחרי שקידש, טעם מעט מן היין ואח"כ נתנו לאחד מהמסובין שישתה כשיעור (דינים והנהגות פי"א ס"ג), ונהג כן גם ביין של הבדלה במוצש"ק חזון (ארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ה), וע' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח סק"ב) שכו' דיש לנהוג כן מסיבה אחרת, דכיון שאינו ברור מהו גיל חיוב חינוך להבדלה, יש לחוש שהקטן אינו חייב בהבדלה, וממילא אינו מועיל שתייתו, ולכן כ' שראוי שהמבדיל יטעם קצת, דבזה יי"ח עכ"פ להני שיטות דס"ל שבכוס של הבדלה מספיק טעימה בעלמא (יש לציין שמרן הגרשז"א זצ"ל שתי היין מכוס הבדלה בעצמו גם כשהיה לפניו קטן שהגיע לחינוך – הליכות שלמה פי"ד סכ"ז).

אבל יש להעיר שהמ"ב לא הזכיר חומרא זו בכלל, ואי הוי ס"ל הכי, בודאי הו"ל להזכיר דאע"פ שבתשעת הימים יש איסור לשתות יין, מ"מ המבדיל על הכוס לכל הפחות יטעם קצת ממנו לפני שנותנו לקטן לשתות, ומדלא כ"כ משמע דלא ס"ל הכי, וכן עמא דבר, ומ"מ בודאי צריך להקפיד שהקטן שישתה את היין, כבר הגיע לגיל חינוך של הבדלה.

נתינת יין הבדלה לקטן שכבר יי"ח הבדלה

מי שאין לו קטן בביתו, עדיף שלא יבקש משכנו "להשאיל" לו בנו הקטן לשתות היין של הבדלה אם הקטן כבר יי"ח הבדלה, משום דבשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' קנ"ד סק"ב) נסתפק באופן שהקטן יי"ח ברכת בפה"ג מהמבדיל, ולא ישתה הכוס עד שהמבדיל יסיים ההבדלה, אפשר שמיעת כל ההבדלה נחשבת

כהפסק בין ברכת הנהנין של בפה"ג לשתית היין, ועוד שמכניס את עצמו למצב שלא יוכל לענות אמן על ג' ברכות שהוא שומע (בורא מאורי האש, ובורא מיני בשמים, והבדלה).

עוד יש להעיר משי"כ באשל אברהם מבוטשאטש הנ"ל (סי' תקנ"א סי' ד"ה ולפום רהיטא) דאין לחשוש דא"א לברך בפה"ג להוציא קטן שאינו מחוייב בהבדלה מצד שאין ערבות בברכת הנהנין, דהרי מבואר בשו"ע (סי' קס"ז סי"ט) שיכול לברך ברכת הנהנין עבור קטנים אע"פ שאינו אוכל עמהם, כדי לחנכם במצוות, וסיים דאפילו אם הקטן יודע לברך בעצמו, מ"מ יכול להוציאו. אבל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קפ"ח סק"ב) הקשה עליו דבפשטות לא התירו לברך לקטן רק כשאינו יודע לברך בעצמו, משא"כ בנד"ד שיודע לברך בעצמו, דבכה"ג בודאי לא התירו לברך בשבילו כדי לחנכו. וכן העיד מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שמרן החזו"א זצ"ל הי' חולה סוכר ולא הי' יכול לשתות את היין, והי' רגיל כל השנה לחפש מי שעדיין לא יי"ח הבדלה כדי שיצא י"ח הבדלה ממנו (קרא עלי מועד פ"ה הערה ה'). עוד יש להוסיף, דאינו מסתבר שחייבים לבקש משכן שישאיל לו אחד מבניו לפני שישמע הבדלה מאביו, כדי שיהי' לו מי שישתה היין של הבדלה.

קטן שהתחרט מהסכמתו לשתות יין של הבדלה

מעשה שהיה במי שעשה הבדלה, וסיכם עם קטן שישתה את היין, אבל כשסיים ברכות הבדלה הקטן התחרט ולא הסכים לשתות את היין, ופסק בשלמי תודה (בין המצרים עמוד ל"ד) שהמבדיל צריך לברך ברכת בפה"ג שנית, כיון שלא היה בדעתו לשתות היין. אבל מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א שאל את מרן הגריש"א זצ"ל שאלה זו, ופסק שמסתבר שלא יברך שנית, משום שהברכה שבירך גם היתה עבורו, אלא דאריה הוא דרביע עליה, הא דאסור לשתות יין בבין המצרים, ולכן בהסתלק האריה, כלומר שהתינוק ברח, ונאלץ בעצמו לשתות היין, יכול לסמוך על הברכה שבירך (הובא בספר קב ונקי למו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א ח"ב סי' קפ"ח).

שוב ראיתי שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל נשאל שאלה זו למעשה, ושאל את מרן הגרא"י שטיינמן זצ"ל, וענה: הלא המבדיל כיוון להדיא שלא לצאת בברכת הגפן, משום שחשב שהקטן ישתה את הכוס, וא"כ אינו יכול לשתות א"כ יברך בפה"ג שנית. מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל הסביר שיסוד הספק הוא, האם ברכת הגפן היא חלק מהבדלה או לא, ויש בזה סתירה במ"ב, שבמקום אחד כתב שאם שתה יין קודם הבדלה א"צ לברך בפה"ג בהבדלה, ובמקום אחר משמע שברכת הגפן היא חלק מהבדלה (הובא בספר כאיל תערוג על שבת עמוד שס"ב – ומקור הדברים בספר מפי כהן על קידוש להג"ר ישעיהו כהן שליט"א), וכעין זה פסק מרן הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סוסי' י"ח), במי שעשה קידוש בשבת בבוקר כדי להוציא אחרים, והתכוון שהוא בעצמו לא ישתה מהיין כלל, ואח"כ נמלך ורוצה לשתות מהיין, וכתב דבודאי צריך לברך שנית, ואין לחוש כלל למה שנראה כמברך בפה"ג ב' פעמים.

כמה יין מותר לשתות בהבדלה

אם המבדיל שותה היין בעצמו, מותר לכתחילה להבדיל על יין ואינו צריך להבדיל על מיץ ענבים, אבל י"א שעדיף להבדיל על מיץ ענבים מפוסטר (הל' חג בחג דיני בין המצרים עמוד פ' הערה 74). כמו"כ יכול לשתות רביעית שלם (מרן הקה"י זצ"ל בארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ה) ואינו צריך למעט שתייתו ולשתות רוב רביעית וי"ח שתיית הכוס בשיעור מועט, דהרי שתייתו היא לשם מצוה, וכמו שאינו חייב לשתות חמר מדינה במקום יין, כמו"כ שתיית רביעית שלם היא לשם מצוה, וממילא יכול לשתות כל הכוס, וזה דלא כשיטת הדברי מלכיאל (ח"ו סי' ט) שכו' דלא ישתה כל הרביעית משום שמה ששותה למצוה הבדלה אין בזה משום שמחה, אבל כששותה יותר מהחייב הרי עושה כן מדעתו ואינו מצד מצות הבדלה.

אמנם יש עוד סיבה שישתה כל הכוס, כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, אבל אי משום הא, יש עצה אחרת, דהרי יכול לפטור חיוב ברכת "על הגפן" אם יאכל כזית עוגה אח"כ ויכלול שניהם יחד בברכת אחת מעין שלש, אבל בכל זאת מן הדין אינו חייב למעט בשתייתו, ומ"מ לא יחלק מהכוס של ברכה לבניו שרגילים לטעום מהכוס משום חיוב מצוה, דלא התירו לשתות יין בתשעת הימים משום חיוב מצוה (דלא כמשי"כ לעיל בשם הלקט יושר, שהתרוה"ד הי' נותן גם לבחורים לשתות מהכוס של הבדלה).

מי שאין לו קטן בביתו האם יעדיף לשמוע הבדלה מאחרים

יש להסתפק במי שאין לו קטן בביתו, האם לכתחילה ראוי שיי"ח מצוה הבדלה אצל שכנו שיוציאו, או שמא עדיף שיבדיל וישתה בעצמו. מקום הספק הוא לפי מה שנפסק בשו"ע (ח"ו"מ סי' רצ"א סט"ז) דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע, ואם לא הטמינם בקרקע ונגנבו חייב, ומ"מ נפסק בשו"ע שם (סט"ו)

שאל הפקידים אצל ת"ח בערב ש"ק סמוך לשבת, יש לת"ח זמן עד מוצש"ק אחרי הבדלה שלא להטמינם בקרקע, והסביר הסמ"ע (סקכ"ז) דמי שאינו ת"ח י"ח הבדלה בבהכנ"ס, ולכן אין לו זמן אלא עד שיצאו הקהל מביהכנ"ס, משא"כ ת"ח שאינו סומך על הש"צ, יש לו יותר זמן עד אחרי שהבדיל בביתו, והמ"א (סי' רצ"ו סק"י) תמה על הסמ"ע דמאי שנא ת"ח מאחרים, ונדחק לתרץ דאפשר מיירי שיש לו בני בית.

עכ"פ מבואר בסמ"ע ובמ"א, שת"ח מבדיל בעצמו ואינו י"ח ע"י שמיעת הבדלה מאחרים, והמ"ב (סי' רצ"ו סק"ג) כ' דכן ראוי לכל אחד לנהוג ולא רק ת"ח. לפ"ז כ' בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' תמ"ד) שראוי שיבדיל בעצמו במוצש"ק חזון ולא י"ח בשמיעתו משכן אע"פ שיצטרך לשתות את היין, ובפרט דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו (ואע"פ דשומע כעונה, ע' בתוספת שבת סי' רע"ג סק"י שחולק עם העולת שבת אם בשומע כעונה גם אומרים מצוה בו יותר מבשלוחו), ועוד דלשיטת המהרי"ל וכן היא שיטת השו"ע (סי' תקנ"א ס"י), מותר לכתחילה לשתות יין של הבדלה, ולכן אע"פ שהרמ"א החמיר בזה, היינו רק כשיש תינוק (דבמקום דליכא תינוק פסק שיטה בעצמו). ולכן עדיף שיבדיל בעצמו ממה שישמע הבדלה משכנו.

שתיית יין בהבדלה במוצש"ק כשר"ח אב חל בשבת

ראיתי מילתא דתמוה בתוס' חיים (על הח"א כלל קל"ג סקכ"ז) בשם הדגול מרבבה, שאם ר"ח אב חל בש"ק, לכו"ע מותר לשתות כוס של הבדלה בעצמו, והדבר תמוה ביותר, בפרט שהדגו"מ לא כ"כ וצ"ע.

הבדלה על יין וישתה בעצמו או על מיץ ענבים ובנו הקטן ישתה

יש להסתפק במי שרגיל להבדיל דווקא על יין ולא על מיץ ענבים, אבל בנו הקטן אינו מסוגל לשתות יין, רק מיץ ענבים, האם עדיף שיבדיל על יין וישתה הכוס בעצמו במוצש"ק חזון, או שמא יבדיל על מיץ ענבים כדי שבנו הקטן ישתהו בתשעה הימים.

שנינו בשבועות (י"ח:): המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים, ואמנם למצות הבדלה בודאי י"ח במיץ ענבים, אבל מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ס"ל דאפשר הענין של בנים זכרים הוא דווקא כשמבדיל על יין (דרך שיחה ח"ב עמוד שצ"א), ונראה דיש להביא ראיי לדבריו מהמהרש"א שם, שהסביר ראית הגמ' מסמיכות הפרשה לפסוק "יין ושכר אל תשת בבואכם אל הקודש", והיכן תשתו אותו, במקום מצוה דהיינו "להבדיל בין הקודש ובין החול" ע"ש. הרי מוכח שהמהרש"א הבין שהסגולה היא דווקא ביין כזה שאסור לכהנים לשתותו בבואכם אל הקודש, ואין זה כולל מיץ ענבים.

אבל שאלו את מרן הגר"ח זצ"ל שענינו רואות שלפעמים אין הסגולה מועילה, ותי' בספרו שערי אמונה (פאה פ"א משנה א' עמוד י"ב) בשני מהלכים. א. מעשיו מעכבין, כעין מש"כ המ"ב (סי' קנ"ח סקל"ח) לענין נטילת ידים, דאע"פ שנפסק בשו"ע שהנוטל ידיו בהרבה מים יתעשר, מ"מ מי שזהיר בזה ואינו מתעשר היינו משום שמעשיו מעכבין. ב. אם אחד אין לו בנים, אין מנכין לו מעוונותיו, דמי יימר שמגיע לו בנים, אבל אם עשה מצוה שהבטיחוהו חז"ל בנים עבור זה, נמצא דאם אין לו בנים מנכין לו עבור זה מעוונותיו, והרי זה כאילו נתנו לו בנים ונטלוהו ממנו, ואם כן נקרא שבאמת היו לו בנים. עכ"פ מבואר, דמעיקר הדין שפיר י"ח הבדלה גם במיץ ענבים, אלא שיש סגולה מיוחדת להבדיל על היין, אבל דבר זה לא הוזכר בפוסקים, ואילו העצה שבנו הקטן ישתה את היין של הבדלה, נפסק ברמ"א, ולכן נראה שעדיף שיבדיל על מיץ ענבים, ומ"מ אם עדיין לא קיים מצות פו"ר, יש להסתפק מה יעשה.

בשר ויין בסעודת סיום

כ' הרמ"א (סי' תקנ"א ס"י) דבסעודת מצוה כגון מילה ופדה"ב וסיום מסכת, אוכלים בשר ושותין יין כל השייכים לסעודה, אבל יש לצמצם שלא להוסיף, ובשבוע שחל בו ת"ב אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם. המ"ב (סקע"ג) הוסיף דאם לא נזדמן הסיום בלימודו, לא ימהר או יאחר בשביל זה, ועוד הוסיף שאם לא היה עושה סעודה בשאר הימים, אפשר שלא יעשה גם בתשעת הימים, והערוה"ש (סק"ח) הוסיף דמי שמניח הסיום דווקא לימים אלו כדי לאכול בשר, דבר מכווער הוא, ומ"מ מי שלומד מסכת לכתחילה כדי לעשות סיום בימים אלו, אפשר שכדאי כיון שע"ז מרבה בלימוד התורה.

יש מחלוקת אם סיום של מסכת משניות נחשב כסעודת מצוה, וכבר דנו בזה הפוסקים לגבי הגדר של סיום בערב פסח לפטור הבכורים מלהתענות, וביסוד הדבר כ' באג"מ (או"ח ח"א סי' קנ"ז, ואו"ח ח"ב סי' י"ב) שאם חבורה למדו אחד מכ"ד ספרי התנ"ך בעיון, והלימוד נמשך זמן רב, גם זה נחשב כסעודת מצוה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' מסעי תשפ"ב

מקצת דיני תשעה באב שחל בשבת (א)

הכנות בערב שבת - ח' באב

רחיצה בערב שבת חזון

בדרך כלל בערב שבת חזון י"א דלכתחילה יתרחץ לכבוד שבת סמוך לכניסת השבת (עי' ב"י סי' תקנ"א בשם ספר הפרנס, ובדרכי משה שם סק"ז, ובלבוש שם סט"ז) ועכ"פ אחר חצות, ובטעם הדבר הסבירו דהוי דומה לאבל בסוף השלושים שהתירו לו לרחוץ סמוך לכניסת השבת (נטעי גבריאל פמ"ג הערה ט').

אבל כשחל ת"ב בשבת כ' הבה"ל (סי' תקנ"א סט"ז ד"ה בחפיפת) בשם הפמ"ג דלכתחילה צריך לחפוף את ראשו לפני חצות בערב שבת, ורק בדיעבד שרי גם אחר חצות, ונראה דמקור לדבריו מבואר בט"ז (שם סקט"ז) בשם הב"ח, שכתב וז"ל בערב שבת חזון דחל לפעמים בערב ת"ב, ראוי להחמיר מחצות ואילך כמו ערב ת"ב דעלמא עכ"ל.

כ' המ"ב (סי' תקנ"א סקצ"ז) בשם הח"א דמי שרגיל לרחוץ בחמין כל עש"ק, יכול לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת חזון (ואפילו אם ברור שיהיה לו תענוג מרחיצה זו, כי בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז דשרי כיון שתכלית הרחיצה היא לכבוד שבת), וכמו"כ ראשו בלי סבון (עי"ש במ"ב סקצ"ז), אבל מרן החזו"א זצ"ל פסק דמי שרגיל לרחוץ בסבון כל עש"ק יכול לרחוץ בסבון גם בערב שבת חזון.

מבואר במ"ב שאין להקל ברחיצת שאר גופו בערב שבת חזון, אפילו במים צוננים, והערוה"ש (שם סל"ו) כ' וז"ל ודע שבדורינו התחילו לזלזל ברחיצה בחמין בערב שבת חזון, ומרגלא בפומייהו שמי שרוחץ כל ערב שבת רשאי גם בשבת זו, ואינו כן, שהרי רבינו הרמ"א לא התיר רק חפיפת הראש, ותמיד היו המרחצאות נעולים בערב שבת חזון, והתחילו לזלזל, **ועתידים ליתן את הדין עכ"ל**.

אבל מביאים בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (עי' רבבות אפרים ח"ג סי' ש"ג) והגר"א הענקין זצ"ל (עי' נטעי גבריאל פמ"ג הערה ד') שהמנהג להקל לרחוץ כל גופו אפילו במים חמין בערב שבת, משום שכן נוהגין תדיר, והוי בגדר איסטניס בזה, וע"ע בשערים המצויינים בהלכה (סי' קכ"ב סקצ"ג) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ט) שג"כ לימדו זכות על המקילין בזה, ואדרבה ע"ש שהקשה על הרמ"א, דהרי מדינא דגמ' יש לרחוץ בחמין בערב שבת (עי' טור וביאור הגר"א סי' ר"ס ושעה"צ סק"ד) דמצוה לרחוץ בבית המרחץ, וסתם מרחץ הוא של חמין, ותמה שמפני מנהג בעלמא מבטלין מצות רחיצה בחמין שהיא מדינא דגמ', ובפרט בערב שבת שאינו משבוע שחל בו ת"ב, ובפרט שהאבילות היא ישנה, ועוד דברבים קילא (כמבואר ביבמות מ"ג:), וא"כ מהיכ"ת להקל לבטל מצוה דכבוד שבת, ובפרט שבזה"ז הרבה נוהגים להתרחץ תדיר, וא"כ יש מקום לומר שמוגדרים כאיסטניס, אבל סיים דגם אם אין למחות ביד המקילין, מ"מ במקום שרובם מחמירין אסור מן הדין, שאפילו דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור מדינא אין להתיר בפניהם, ואולי שרי רק בצנעא ובמקום הצורך ע"ש.

טבילה בערב שבת - טבילת עזרא - טבילת הסנדק

הרגיל לטבול כל עש"ק (ואינו מבטלה לפעמים משום שהוא טרוד או מפני הצינה עי' מ"ב סי' תקנ"א סקצ"ה), וכן טבילת עזרא (אפילו אם מבטלה לפעמים כמבואר בא"א מבוטשאטש סי' תקנ"א סט"ז, וכן שיטת מרן החזו"א זצ"ל – הובא בקרא

עלי מועד פ"ג הערה י"ד), וכן הרגיל לטבול כל יום לפני התפלה (ערוה"ש שם סליה ושו"ת שבה"ל ח"ז סי' ע"ז סק"ג, אבל מרן הגרישי"א זצ"ל ס"ל דאין להקל בזה – הובא בקרא עלי מועד פ"ג הערה ט"ו), מותר להם לטבול בתשעת הימים, ובשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סי' כ"ט) הוסיף דכמו"כ סנדק לפני הברית, ומי שנוהג לטבול לפני שהולך לבית הקברות, יכולים לטבול. במקומות שמקפידים שיתקלחו לפני שנכנסים למקוה מותר לו להתרחץ בצונן אבר אבר בלי סבון (שו"ת משנת יוסף ח"ז סוסי ק"ג).

בשעה"צ (סי' תקנ"א סקצ"ח) ובקצשו"ע (סי' קכ"ב סי"ג) כ' שאין היתר לטבול במים חמין כיון שהיא רחיצה של תענוג, אבל י"א דאם קשה לו לטבול בצונן, או שאין שם רק מים חמין, מותר לטבול בהם אם אינו מבטלה בשום פעם (תוס' חיים על הח"א כלל קל"ג סקל"ז, וכה"ח סי' תקנ"א ס"ק ק"צ וסי"ק ר"ב).

נטילת צפרנים

המ"ב (סי' תקנ"א סק"כ) הביא מחלוקת לגבי נטילת צפרנים בתשעת הימים, דהט"ז מחמיר והמ"א מיקל, אבל לכבוד שבת שיש מצוה בדבר לכו"ע מותר אפילו בשנה שת"ב חל בשבת, ואמנם הא"ר (שם סק"ז) כ' דכשחל ת"ב בשבת מותר ליטול צפרניו לכבוד שבת דווקא אם הוא רגיל בכך כל שבת, וכן הביא להלכה ביד אפרים (שם על המ"א סק"א), אבל כיון שהמ"ב השמיט תנאי זה מבואר דלא ס"ל הכי.

החלפת בגדים ומפות ומגבות וסדינים ופיג'מות לשבת חזון

כ' הרמ"א (סי' תקנ"א ס"א) דבשבת חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת כי אם הכתונת לבד, אבל מנהגינו הוא כמשי"כ המ"ב (סק"ו) בשם הגר"א שלובשים בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד, והיעב"ץ כ' בשם אביו החכם צבי דאפילו כשת"ב חל בשבת, צריך ללבוש בגדי שבת.

. כמו"כ מותר להשתמש במפות ומגבות מכובסות לכבוד שבת, אבל אסור להציע סדינים מכובסים על מטתו לכבוד שבת (מ"ב שם סקל"ג).

נחלקו פוסקי זמננו שליט"א אם מותר ללבוש פיג'מות (בגדי שינה) מכובסים בליל שבת חזון, דמצד אחד אסור להציע סדינים מכובסים, ומאידך גיסא לובשים חולצה מכובסת לכבוד שבת. מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר, דמי שדרכו להחליף הפיג'מות כל ליל שבת, יכול להקל (ע"י קרא עלי מועד פ"ד הערה כ"א).

בגדי שבת ובגדים חדשים לחתן בשבת

מי שמתחתן מיד אחרי ת"ב לפני שבת נחמו, מותר לו ללבוש בגדי שבת בשבת חזון גם לשיטת הרמ"א, והוסיף המ"ב (סק"ח) דגם אבי החתן והכלה לובשין בגד עליון של שבת, אבל אם ת"ב חל בשבת כ' המ"ב (סק"י) דרק החתן מותר לו ללבוש בגדי שבת בשבת חזון. למעשה מנהגינו להקל בשבת חזון בכל שנה ללבוש בגדי שבת כמבואר במ"ב (שם סק"ח), אבל אין היתר ללבוש בגדים חדשים ממש בשבת חזון אע"פ שהוא שבת "אויפרוף" (מ"ב שם סק"ט וסקמ"ה), ואם החתן הוא ממשפחה חסידית שלובשים השטריימל בשבת זו, יש מקילין שיכול ללבוש בשבת חזון אפילו אם לא לבשו מקודם, כדי שלא יראה כאבילות בפרהסיא (שלחן העזר סי' ו' ס"א סק"ב).

מתי מותר ללבוש בגדי שבת כשטובל במקוה לפני חצות בערב שבת

בכל ערב שבת חזון מותר ללבוש בגדי שבת אחרי חצות, אחרי שהתרחץ לכבוד ש"ק, וא"צ להמתין מללבושם עד סמוך לשבת (מרן הגרישי"א זצ"ל, ומרן בעל שבט הלוי זצ"ל – הובא בקובץ מבית לוי חיי"ג עמוד נ', ומרן הקה"י זצ"ל - הובא בארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ג). אבל כשערב שבת הוא ערב ת"ב וטובלים כבר לפני חצות, מסתבר לומר דאע"פ שמותר ללבוש הבגדים הסמוכים לגוף הנקיים מיד אחרי הטבילה והרחיצה לכבוד שבת, אע"פ שהוא קודם חצות, אבל אין להקל ללבוש בגדי שבת אז, והגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב (בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון הערה י"ד) שלא ילבשם עד אחרי מנחה קטנה.

תלמוד תורה בשבת

תלמוד תורה בשבת אחרי חצות

כ' הרמ"א (סוסי' תקני"ג) דנהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בת"ב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות. אבל המ"ב (סק"י) הביא בשם ה"ט"ז (שם סק"ב) שמפקפק מאד על מניעת הלימוד בשבת, והק' על הרמ"א דכמו שאין איסור באכילת בשר ויין בשבת זו לפי שאין אבילות בשבת, א"כ מהיכ"ת להחמיר שלא ללמוד בשבת משום אבילות, ובפרט למי שיש לו שיעור קבוע בשבת אחה"צ, והביא שהמהרש"ל למד בערב ת"ב אחה"צ, ולכן כ' ה"ט"ז דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו, והיינו אפילו כשחל ת"ב בשבת, וכל שכן כשחל ערב ת"ב בשבת, ומאידך גיסא יש פוסקים המחמירים בזה.

מאידך גיסא הבכור שור (סוף תענית) הקשה על הלימוד של ה"ט"ז מבשר ויין לתלמוד תורה, דבשבת נצטוינו במצות עונג דכתיב "וקראת לשבת עונג", ולא נצטוינו בשמחה, ולכן אסור למנוע ממנו אכילת בשר בשבת כיון שהיא עונג, משא"כ בלימוד התורה שהוא שמחה דכתיב "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ולא מצאנו שלימוד התורה נקרא עונג, ולא נצטוינו ללמוד תורה בשבת משום תענוג רק משום שהוא יום פנוי. ויש להוסיף עוד סברא להחמיר לפמשי"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ו) דהטעם שאין לומדים תורה בכל שנה בערב ת"ב אחר חצות, היינו משום דבליל ת"ב יחשוב על מה שלמד ביום, ולפי טעם זה, גם כשחל ערב ת"ב בש"ק אין ללמוד אחרי חצות (אמנם ע' בשו"ת דברי יציב ח"ב סי' רמ"א שכתב דבעוה"ר היום לא שייך טעם זה, דהלואי שיכונו עכ"פ בשעת הלימוד), וכן אמר מרן החזו"א זצ"ל למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שלא להקל ללמוד (פי' דברים המשמחים) בערב ת"ב שחל בשבת אחר חצות (ע' ברשימות בתחילת הספר קרא עלי מועד אות י"ז – ואפשר החמיר כן רק למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וע' בארחות רבינו ח"ב עמוד קל"ו מעשה שהיה בשנה שחל ערב ת"ב בשבת, שמרן החזו"א זצ"ל הפסיק בחצות מלימודו הרגיל והתחיל ללמוד מס' מו"ק).

אמירת במה מדליקין בליל ש"ק

נוהגים לומר במה מדליקין בליל ש"ק (דגול מרובה סוסי' תקני"ג ומנחת שבת סי' ע"ו סק"א), וראיי' לדבר ממש"כ הרמ"א הנ"ל, שאין אומרים פרקי אבות במנחה בשבת, ולא כ' שאין לומר במה מדליקין כשת"ב חל בשבת.

שנים מקרא ואחד תרגום אחרי חצות בשבת

כ' הלקט יושר (עמוד 110 ובנדמ"ח ח"א עמוד ר"ט) וז"ל טוב להעביר הסידרא ביום ששי, אבל אם לא העביר ביום ששי מעביר בשבת עכ"ל, ונראה דמש"כ הכי היינו לשיטתו דבשבת זו אין ללמוד רק הל' ת"ב, ולפי' לדין דקיי"ל שמותר ללמוד כל דבר בשבת (ועכ"פ עד חצות לכתחילה), לכאורה א"צ להקפיד לקרא שמו"ת דווקא לפני שבת, ומותר גם בשבת כמבואר בפוסקים (ח"א כלל קל"ו ס"ד ע"פ המ"א סי' תקנ"ד סק"ז), אבל אין סברא זו מוכרחת, דהרי הקצור שו"ע (כלל קכ"ה ס"ד) ג"כ כ' כשחל ת"ב בשבת יש להחמיר שלא ללמוד כי אם בדברים המותרים ללמוד בת"ב, ובכל זאת התיר לקרא שמו"ת בשבת זו.

לפי דברי הרמ"א הנ"ל, לכתחילה יש להקפיד ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום קודם חצות בשבת (ואע"פ דבלא"ה צריך לסיימה לפני שיאכל סעודת שבת כמבואר בשו"ע סי' רפ"ה ס"ד, שמצוה מן המובחר שישלים שמו"ת לפני שיאכל בשבת, י"ל שמרן החזו"א זצ"ל לשיטתיה דס"ל שיכול להשלים הפרשה לכתחילה עד סעודה שלישית ע' ארחות רבינו ח"ג עמוד רל"ד, בכל זאת אמר למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שבשבת זו לא ילמוד דברים אחרים אחר חצות).

שיעור בדף היומי בש"ק אחה"צ

למעשה נראה דמי שלא ילמד בלא"ה, בודאי עדיף שילמוד דברים הרגיל בהם גם בש"ק אחה"צ וכמבואר במ"ב ובבה"ל (סוסי' תקני"ג), ובענין שיעור דף היומי ברבים בשבת אחה"צ, מבואר בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רמ"א סק"ב) שאם ימנע מלומר השיעור הוא בגדר אבילות בפרהסיא, כעין המבואר במ"ב (סי' תקנ"ד סק"ג) בשם הבכור שור דמי שנוהג לאכול עם חבריו אין להחמיר בת"ב שחל בשבת דהוי

כאבילות בפרהסיא, אבל מרן בעל שבט הלוי זצ"ל אמר לי דאין להקל לומר שיעור ברבים אחרי חצות נגד חומרת הרמ"א (שאין אומרים פרקי אבות במנחה בביהכ"ס), אפילו אם הצבור לא ילמדו תורה אם לא יתקיים השיעור.

לימוד "אבות ובנים" בש"ק אה"צ

מרן הגר"ש זצ"ל פסק דלימוד "אבות ובנים" בש"ק אה"צ אינו נחשב כלימוד של רבים, כיון שכל אחד לומד עם בנו בפני"ע, וא"צ להקפיד ללמוד עם הבנים דווקא דברים המותרים, משום שאין זה סדר הלימוד שלהם (הובא במבקשי תורה קובץ מ"ז עמוד י').

דברים המותרים והאסורים בשבת

האם ראוי לשיר "לכה דודי" ו"א-ל אדון"

הגר"ש דבליצקי זצ"ל כ' (בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון – סי"ב), דאע"פ שהנוהגים לשיר "לכה דודי" ו"א-ל אדון" כל שבת, יכולים לשיר גם בשבת זו, אבל בבתי כנסיות שלפעמים שרים ולפעמים אומרים הנוסח בלי שירה, לא ישירו בשבת זו, אבל לכאורה לפמ"ש האג"מ (או"ח ח"ד סי' קי"ב) דגם מי שאינו רגיל לשיר זמירות בסעודות שבת, יכול לשיר בשבת זו כיון שהוא לכבוד שבת, א"כ לכאורה כש"כ דיש להקל בביהכ"ס.

סעודות שבת

כ' בשו"ע (סי' תקנ"ב סי"י) אם חל ת"ב באחד בשבת אוכל בשר ושותה יין בסעודת המפסקת, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו, ולפ"ז ק"ו בכל שאר סעודות שבת שמותר לכתחילה לאכול בשר ולשתות יין, והמ"ב (סקכ"ג) הוסיף דאסור למנוע מזה, והנמנע משום אבל, עבירה היא. לפ"ז פסק באג"מ (או"ח ח"ד סי' קי"ב) דבודאי מותר לשיר זמירות שבת בשבת זו, לא מיבעי לאלו שרגילים לשיר כל שבת, אלא גם לאלו שאינם רגילים לשיר כל שבת, מסתבר לומר דשרי כיון שהוא לכבוד שבת, אבל מרן הגר"ש זצ"ל הורה לתלמידי הישיבה שרק ישירו הזמירות הקבועות שרגילים לזמור בשאר שבתות השנה, ולא שירים אחרים (הליכות שלמה פט"ו ארחות הלכה סוסק"ג).

שלום זכר בליל שבת

בלקט יושר (עמוד ק"י ד"ה העתקתי) כ' דכשחל ת"ב בשבת אין עושין שלום זכר, אבל פוסקי זמנינו כ' דנהגו העולם לעשותו (הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון סט"ו, וכן בקובץ מבית לוי ח"ג עמוד נ').

דברים שבצנעא ורחיצה בת"ב שחל בשבת

כשחל ת"ב בשבת נחלקו הפוסקים בענין דברים שבצנעא, דהשו"ע (סי' תקנ"ד סי"ט) מיקל ואילו הרמ"א כ' דהמנהג להחמיר (ע' מ"ב סק"מ דיש לסמוך על המקילין בליל טבילה). בביאור המחלוקת הביא המ"ב (סקל"ט) דמצד אחד מבואר בברייתא דמעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו (ע' שו"ע סי' תקנ"ב סי"י) ואינו מונע עצמו משום דבר, ומאידך גיסא הרמ"א ס"ל דשבת זו היא כקובר מתו ברגל דנהג דברים שבצנעא ברגל, ולשיטת הרמ"א אסור לרחוץ ידיו בחמין דגם זה קרוי דברים שבצנעא (מקורו בט"ז סי' תקנ"ד סק"ט וא"ר שם סק"כ, אמנם העמק ברכה עמוד קל"ג הקשה מדוע הרמ"א לא כתב דיש איסור רחיצה בשבת זו, וע' בכה"ח סי' תקנ"ד סקפ"ו שהביא פוסקים דס"ל בשיטת הרמ"א דאין רחיצה נכלל באיסור דברים שבצנעא).

בענין הרחקות כ' המקור חיים (סי' תקנ"ד סי"ט ד"ה וכן נוהגין) דיש להקל בשבת זו בחו"ל (ודלא כמשי"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ה' סק"ז שהחמיר דגם אסורים בנגיעה), אבל להחמיר בשינה במטה אחת.

והנה בענין רחיצה בשבת זו, יש לציין מש"כ המנ"ח (מצוה ש"ג סוסק"ט) דבת"ב העינויים אסורים גם משום אבילות וגם מדין עינוי כמו ביוהכ"פ, והביא ראיי לכך, דאם האיסור הוא מדין אבילות לחוד, הרי מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן כמבואר בה"ל שמחות (ע' יו"ד סי' שפ"א ס"א), אבל בת"ב אסור אפילו להושיט אצבעו במים כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ד סי"ז), והיינו משום דחז"ל השווו האיסור של ת"ב ליוהכ"פ.

לפי חידוש המניח דלשיטת הרמ"א שדברים שבצנעא נוהגים בת"ב שחל בשבת, היינו דווקא דברים שאסורים משום אבילות כגון רחיצת כל הגוף וסיכה, משא"כ רחיצת פניו ידיו ורגליו שאיסורה היא משום התענית, כיון שהתענית נדחה מכל וכל ומותר לאכול ולשתות בשבת, גם זה מותר. לפי דברי המניח מבואר היטב למה המ"ב אסר לרחוץ ידיו דווקא בחמין בשבת זו ולא אסר לרחצם בצונן.

טבילה בת"ב שחל בשבת

יש להסתפק במי שרגיל לטבול כל יום, ובפרט למי שרוצה לטבול לטבילת עזרא (בשבת זו כגון אחרי ל"ט), האם מותר לטבול בשבת זו בצונן, דאמנם לשיטת הרמ"א דברים שבצנעא אסורים, אבל אפשר יש לצדד להקל כיון שאינה רחיצה של תענוג, ועוד דיש פוסקים הסוברים דמה שהרמ"א החמיר בדברים שבצנעא, היינו דווקא תשה"מ ולא שאר דברים (עי' נהר שלום סי' תקנ"א סק"ו ואלהו זוטא סי' תקנ"ג סק"ב בביאור שיטת הלבוש סי' תקנ"ד סי"ט), אבל באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תקנ"א מ"א סקמ"א) מבואר, דאמנם מדינא יש להקל, אבל ממדת חסידות יש להמנע. אמנם מביאים בשם מרן הגרישי"א זצ"ל דיש להקל לטבול אם הוא רגיל בכך, בפרט אם שימש בהיתר מאתמול (הל' חג בחג הלכות ומנהגי בין המצרים – פ"ז סוף הערה נ"ג – עמוד קמ"ו) וצ"ע.

עליה לתורה לחתן וקידוש אחרי התפלה

כשחתן מתחתן אחרי ת"ב לפני שבת נחמו, נוהגין בו מנהגי עליה לתורה של חתן בשבת חזון, וגם זורקין עליו מיני מתיקה, ומזמרין לו ועורכים קידושא רבה אחרי התפלה, אבל יש להמנע משירה בשעת הקידוש, דאין בזה משום אבילות בפרהסיא (מרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה פט"ו סי"א), והסביר הגר"ש דבליצקי זצ"ל (בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון סי"כ) שאין מנהג קבוע לשיר בקידוש, לכן יש להמנע. עוד הוסיף שם דאין לעשות סעודת שבת חגיגית באולם לאורחים מיוחדים אחרי הקידוש (אמנם מרן הקה"י זצ"ל ס"ל שיש להקדים "הקידוש" לשבת שלפני זה – פ' מטות מסעי - משום שאין עושים "קידוש" של שמחה בשבת זו, ומ"מ החתן יעלה לתורה שנית בשבת זו – הובא בארחות רבינו ח"ב עמוד קמ"ד), ומ"מ זה פשוט דמה שחברות של הכלה נוהגות לשמחה בביתה בשבת לפני החתונה, אין לעשות בשבת זו.

ברית מילה בשבת

כ' המ"ב (סי' תקנ"ב סקכ"ג) בשם הרמ"א שיעשה את סעודת ברית מילה לפני מנחה, משום דגם בשבת אסור לאכול סעודת המפסקת בסעודת חברים ולנהוג בה שמחה, ולכן עושים הסעודה לפני מנחה, וא"צ להזמין דווקא מנין מצומצם (עי' מ"ב סי' תקנ"א סקע"ז – אמנם יש מקום לדחות, דאפשר המ"ב אינו מדבר באופן שהברית בשבת עצמה, אלא בשבוע קודם לכן, וכוונתו לומר שכשחל תשעה באב בשבת, השבוע קודם לכן אינה מוגדרת כשבוע שחל בו ת"ב – ומ"מ למעשה בנד"ד א"צ להקפיד דווקא על מנין מצומצם, דהרי בשבת כל אחד מותר בבשר ויין).

האם להעדיף לקחת תרופה בש"ק או בת"ב

יש להסתפק מה דינו של מי שיש לו מיחוש בעלמא שאינו בגדר חושאב"ס ואין לו היתר לקחת תרופות בש"ק, אבל יש לו צורך לקחת תרופה פעם אחת בכל מעל"ע, ואינו יכול למנוע ממנו למשך יומיים מעש"ק עד מוצאי ת"ב, האם יבלע הגלולה בש"ק אחה"צ שיש איסור דרבנן של גזירה משום שחיקת סממנים, או שמא יבלענו בת"ב שיש איסור אכילה דאיסורו ג"כ מדרבנן. לכאורה נראה דיש להעדיף לבלוע בת"ב לפמשי"כ הבי"י (סי' תרי"ב) דביו"כ אכילת דבר שאינו ראוי לאכילה, והוא גם פחות מכשיעור, מותר לכתחילה, וא"כ בנד"ד יש מקום לומר דעדיף לבלוע הגלולה בת"ב שמותר לכתחילה, מלבולעו בשבת שיש איסור דרבנן, ואע"פ שהמ"ב (סי' תרי"ב סקט"ו) כ' בשם הפמ"ג בענין אוכלים שאינם ראויים לאכילה, דלכתחילה יש איסור דרבנן לאכלן ביו"כ, ואפילו בחצי שיעור מהן ג"כ יש ליזהר לכתחילה, מ"מ כ' הפוסקים (שו"ת כת"ס או"ח סי' קי"א, ושו"ת ארץ צבי סי' פ"ח, ואג"מ או"ח ח"ג סי' צ"א, - ועי' בה"ט סי' תקס"ז סק"ז) דבלוע גלולות הללו מותר לכתחילה, דבנוסף לקולות הנ"ל, אינו דרך אכילה אלא בולעו ואינו נהנה בכלל.

ומ"מ אם צריך לבלוע הגלולה עם קצת מים, הרי נהנה מהמים, ולכן יפגום המים בדבר מר כגון שיערב המים עם כמה שקיות של "תה קמומיל", ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"י סוסי" פ"ד) שפסק דמי שמוכרח

לקחת כדורים לרפואה, יעדיף לבולעם בת"ב שנדחה אפילו אם יצטרך לשתות קצת מים, מלבולעם בשבת ערב ת"ב. הגר"א גנחובסקי זצ"ל הוסיף דבשבת אין שיעור לגודל התרופה שחז"ל אסרו לקחת, משא"כ בתענית שהשיעור שהוא בולע הוא רק חצי שיעור, ולכן עדיף לבולעם בת"ב, והוסיף עוד סיבה, שמא יתרפא עד ת"ב, ויש נ"מ בין הני תרי טעמי כשעשרה בטבת חל בערב שבת, דמדן ח"ש עדיף לקחת התרופה בעשרה בטבת, משא"כ לפי הטעם שמא יתרפא, עדיף להמתין עד שבת.

"קלי – צום" בשבת ערב ת"ב

יש להסתפק אם מותר לבלוע "תרופה" כגון "קלי – צום" בש"ק כדי להקל עליו את הצום. לכאורה יש לדון בשאלה זו מתרי אנפין, אב"א משום איסור תרופות בשבת לאדם בריא דאסור גזירה משום שחיקת סממנים, ואב"א משום איסור הכנה משבת ליום חול.

והנה לגבי האיסור של רפואה בשבת, קשה לומר דיש היתר משום שהוא מאכל בריאים, דסו"ס משך כל ימות השנה אינו בולע הגוללות הללו, ורק לפני שצריך לצום. ובאמת נחלקו הדעות בכח ההשפעה של גוללות הללו, י"א שהוא גורם שעיקול המזון שאכל ימשך לזמן ממושך וא"כ יש איסור לבולעו בשבת משום רפואה, וי"א שעיקר השפעתו היא רק פסיכולוגי, ולפי הדעה הזו אין איסור לבולעו בשבת.

בענין השאלה של הכנה יש לדון טובא, דהרי כל הסיבה שבולע כדורים הללו היא רק להכין לצורך מוצש"ק, ואע"פ שמותר ללכת לישון בשבת כשכוונתו להיות ער במוצאי שבת כגון שחל שבועות במוצש"ק, בתנאי שלא יאמר בפה שהולך לישון בשבת כדי להיות ער במוצש"ק (עי' מ"ב סי' ר"צ סק"ד), וא"כ גם בנד"ד כמו שמותר להרבות לאכול בסעודות שבת כדי שיהי' לו כח לצום בת"ב, נתיר לו ג"כ לבולע "קלי – צום" כדי להקל מעליו הצום, אבל יש לחלק טובא, דבאוכל מאכלים רגילים או שהולך לישון בשבת, אינו ניכר מתוך מעשיו שעושה מעשה הכנה, משא"כ כשבולע "קלי – צום" שניכר להדיא שהוא מעשה הכנה. ולכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל (וכן נקט הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון בסעיף ע"ו) דאסור לבולע הכדורים הללו בשבת משום הכנה (ומ"מ יבואר בהמשך דיש היכ"ת שאין איסור הכנה בבליעתם).

בענין האיסור של רפואה בשבת מביאים בשם מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"ג עמוד נ"ב סי"ד) ובשם מרן הגריש"א זצ"ל (ה'ל' בין המצרים) שאם מערבו במאכל או במשקה מותר לקחתו בשבת דאין עליו שם תרופה, ויש לערבו לפני שבת, דאם מערבו בשבת במים וסוכר הרי עצם העירבוב נחשב כהכנה משבת לחול.

אבל באג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ו) דן בענין ערבוב תרופות במאכל, והביא מש"כ בשו"ע (סי' שכ"ח סכ"א) דשורה אדם קילורין בערב שבת ונותן ע"ג העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ, והוא דלא עמיץ ופתח, ולא חיישינן משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת, איכא הכירא, והסביר המ"ב (סקס"ט) דאע"פ שהוא יודע שהוא לרפואה, מ"מ שרי דאיכא הכירא במה שצריך להקדים לשרותו מערב שבת, ולא בשבת מיד קודם השימוש בהם כהרגלו. לפ"ז פסק באג"מ דמי שאינו בגדר חושאב"ס, ואסור לו לקחת תרופות בשבת, אם בדרך כלל נותנם בתוך מאכל ומשקה בשעת לקיחת התרופה, מותר לערבבו באוכלין בעש"ק ואח"כ לאכלו בשבת, דמה שמערבבו במאכל בעש"ק, נחשב כהיכר שלא לעשות רפואה בשבת, אבל בתרופה שאין הדרך לערבבו, שוב אין כאן שום הכירא במה שערבבו בעש"ק. והוסיף עוד סברא בהיתר שריית קילורין בערב שבת, דכיון שהדרך לשרותו בשעת הנחת הקילור על העין, ממילא זה ששורה אותו בערב שבת נחשב כהתחלת הנחה על העין, דלדידי נחשב כהניח על העין כבר מע"ש מצד שהצריכו לעשות התחלת ההנחה ע"י השריה שעושין בשעת ההנחה, וסברא זו לא שייך במה שיצריכוהו לעשות דברים שאינם לצורך הרפואה (פ"י לערבב הרפואה במאכל), ולכן אין להתיר בהיכר כזה אא"כ היא רפואה שהדרך לערבבו במאכל או במשקה בשעת לקיחת הרפואה, ואז יהי' מותר לערבבו בערב שבת וכמו בשריית קילורין.

אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ל"ו על סל"ז, וח"ח סי' פ"ב) היקל בזה, והסביר דאין ההיתר משום דבטל ברוב, אלא משום דבכה"ג שהמאכל הוא העיקר חז"ל לא גזרו בכלל, וסברא זו מובא בדע"ת למהרש"ם

(סי' שכ"ח סל"ז) בשם השטמ"ק בברכות (ל"ח.) דכל שהמאכל הוא הרוב שרי, ולפי"ז גם כשאין הדרך לערבב התרופה באוכלין, שרי לאוכלו אם הוא מעורב באוכלין והם הרוב. אבל לכאורה יש להעיר טובא על היתר זה, דהרי המהרש"ם שם כ' מפורש דכל ההיתר של השטמ"ק מיירי כשמערב ב' מאכלים שכל מאכל כשלעצמו הוא מאכל בריאים, אלא שאין דרך בריאים לערבבם יחד, אבל אם אחד מהמאכלים אינו מאכל בריאים אסור, אע"פ שהעיקר הוא מאכל בריאים.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ח) ג"כ דן אם מותר לערב תרופה במאכל או משקה מערב שבת, והעיר דלפי המהרש"ם א"א להתיר על סמך השטמ"ק הנ"ל, אבל כ' דבשערים המצויינים בהלכה (סי' צ"א סק"ב) הביא שו"ת משפטי צדקה (סי' מ') שמיקל בזה וס"ל דכיון שמערבו במאכל בריאים יש היכר בדבר, ולא שייך גזירת שחיקת סממנים, וכמו פת גויים שמותר לאכול ע"י הטלת קיסם בהתנור דיש היכר בדבר, וסיים המנחת יצחק דאם מערב התרופה בעש"ק, במקום שמצטערים הרבה, יש על מי לסמוך.

והנה מרן הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה סי' שכ"ח סק"ו) ג"כ היקל בזה, אבל הוסיף דהיינו דווקא אם שחק ועירב התרופה בעש"ק באופן שאינו ניכר, אבל להכניסה כמות שהיא בתוך המאכל ולכסותה, לאו כלום הוא, דזה נחשב כמו חדרי חדרים שאסור כמבואר בשבת (קמ"ו:) דכל דבר שאסור משום מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור.

ולכן למעשה נראה שאם מערב הגלולה של "קלי – צום" בתוך כוס שתיה לפני ש"ק והיא נמסה בתוכו, יש להקל במקום שמצטערים הרבה, אבל אם מערב הגלולה במאכל או משקה ונשאר בשלמותה, לפי מרן הגרשז"א זצ"ל עדיין שם רפואה עליה, ובכה"ג העצה היא לבלוע הגלולה אחרי שבת בליל ת"ב, ואם צריך לבלוע במים, ימרר את המים.

דרך אגב כדאי לפרסם שהחפץ חיים זצ"ל הי' תולה פתק בישיבתו בראדין לפני ת"ב, וכתב עצה להקל התענית – לשתות כוס תה מתוק מאד, ואח"כ לשתות כוס שני בלא סוכר כלל (מובא בספר דרך שיחה עמוד שפ"א שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שמע כן מהגה"צ ר' אליהו דושניצר זצ"ל).

פּרטי דיני סעודה שלישית בשבת

כ' בשו"ע (סי' תקנ"ב ס"י) שאם חל ת"ב בשבת אוכל בשר ושותה יין בסעודת המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו, מיהו צריך להפסיק קודם השקיעה, והוסיף המ"ב (סקכ"ג) דמ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה, ולכן לא ישב בסעודת חברים, אבל הביא שהבכור שור חולק וס"ל דמי שרגיל כל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו, ומונע בשבת זו הו"ל כאבלות בפרהסיא, ולכו"ע יכול לאכול עם ב"ב ולברך בזימון. מרן הגריש"א זצ"ל הביא ראיי' לשיטת הבכור שור מהא דמבואר בב"מ (פ"ו:) דסעודת אברהם אבינו היתה יותר גדולה בכמות מסעודת שלמה, וא"כ יש להקשות למה נפסק שמעלה על שלחנו כסעודת שלמה ולא כסעודת אברהם, וצ"ל דבא ללמדנו שמותר במסיבת חברים (הובא בספר מנשים באהל להג"ר עזריאל אויערבאך שליט"א - עמוד קמ"ח).

לפי"ז גם יכול לברך בזימון על הכוס, אבל יקפיד לשתותו לפני השקיעה, וע"ש במ"ב (סקכ"ד) **דנכון להודיע להמון עם שצריך לסיים לאכול ולשתות לפני השקיעה כדי שלא יבואו לטעות שיכול להמשיך לאכול כמו בשאר שבתות.**

כמו"כ כ' באג"מ (או"ח ח"ד סי' קי"ב) שיכול לשיר זמירות גם בסעודה שלישית, אפילו אם אינו רגיל לשיר זמירות, משום שזה כבוד שבת (ודלא כמשי"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו ת"ב שחל ביום ראשון סכ"ה, דגם הרגיל לשיר זמירות בסעודה שלישית, יאמר הזמירות דרך אמירה ולא ישיר דהרי צריך לישב בדאבון נפש כמבואר במ"ב הנ"ל).

כיון שיש איסור הכנה משבת למוצש"ק, אע"פ דמותר לכתחילה לאכול יותר מהרגלו כדי שיוכל לצום יותר טוב, מ"מ לא יאמר לב"ב שיאכלו יותר כדי שיוכלו לצום יותר טוב (ששי"כ פכ"ח ספ"ה, ושו"ת מחזה אליהו ח"א סוסי' נ"ז).

כ' הכה"ח (סיי תקני"ג סק"י"ח) דמי שרגיל ללמוד על שלחנו (כגון הלי שבת או חפץ חיים), לא יבטל קביעות זו, כיון שהמניעה מללמוד בערב ת"ב אחר חצות היא רק מנהג בעלמא, ויש מתירין, ולכן יש לסמוך בזה על המתירין.

נטילת מים אחרונים אחרי שקיעה"ח

בשעה"ד מי שאיחר לברך ברהמ"ז עד אחר השקיעה בש"ק, ועדיין לא נטל ידיו למים אחרונים, אע"פ דבשבת זו יש איסור רחיצה אחרי השקיעה (עי' ח"א כלל קל"ו ס"א, וקיצור שו"ע סי' קכ"ה ס"א), בכל זאת מותר לו ליטול ידיו ביהשמי"ש, דהרי גם מי שאוכל בת"ב עצמו מותר לו ליטול מים אחרונים דאינה רחיצה של תענוג (עי' שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שפ"ד שהביא הרבה פוסקים המקילים), וכאן שהוא רק ביהשמי"ש קיל טפי (הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו דיני ת"ב שחל ביום ראשון סכ"ז).

אכילה אחרי שגמר סעודה שלישית

כ' בשו"ע (סיי תקני"ג ס"א) דאע"פ שאכל סעודת המפסקת, מותר לחזור ולאכול א"כ קיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום, ומ"מ כ' המ"ב (סק"ב) בשם הב"ח דנכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביהשמי"ש, והוסיף השעה"צ (סק"ה) דכשחל ת"ב באחד בשבת א"צ להתנות, דכיון שאסור להראות עינוי בשבת, מסתמא לא נתכוון להפסיק לשם תענית.

זמן ברכת המזון לקטן שאוכל סעודה שלישית בשבת ונהיה בר מצוה בליל עשירי באב

יש להסתפק בקטן שנולד ב' באב ואכל כדי שביעה בסעודה שלישית בת"ב שחל בשבת, וסיים לאכול סמוך לשקיעה, האם יברך ברהמ"ז מיד וי"ח מדרבנן, או שמא צריך לחוש דאזלינן בתר זמן העיכול שעדיין יהיה לו אחרי צאה"כ כשיהיה גדול, ויתחייב בברהמ"ז מדאורייתא. רע"א (או"ח סי' קפ"ו) ושו"ת כתב סופר (או"ח סי' ל"א וסי' צ"ט) נסתפקו בספק זה אי אזלינן בתר זמן האכילה בקטנותו או בתר זמן העיכול בגדלותו, וע' בחזו"א (או"ח סי' כ"ח סק"ה) שצידד לומר דא"צ לברך מדאורייתא, דכיון דזמן פטור מפסיק בין אכילתו לעיכול, שוב לא מהני העיכול לחייבו מדאורייתא, וסיים דצ"ע. בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ו סק"ב) כתב דמסברא יראה יותר כהצד שהוא חייב לברך מה"ת אע"פ שבשעת סוף האכילה עדיין הוא קטן, מ"מ נהנה משביעתו ואכילתו כשהגדיל, וסיים דמ"מ אין הסברא מכריע ועדיין הספק במקומו עומד, אבל עכ"פ חייב מדרבנן, ואע"ג דבקטנותו חיובו מדרבנן היה מצד חינוך, חיוב זה נשאר גם כשהגדיל בגדר חיוב מדרבנן ממש. אבל בציונים לתורה (להגר"י ענגיל זצ"ל סי' י"ב ד"ה והנה) נסתפק קצת בזה, וז"ל ויש לדון בזה מסברא אי שייך לומר שיהיה חיוב גם בגדלות ככה"ג מטעם חינוך עדיין, די"ל דכיון דעיקר חיוב חינוך רק בקטן אמרוהו, ליתיה בגדול כלל עכ"ל, אבל בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' א' סק"ח ד"ה ולפ"ז) הוכיח, דחיובו מדרבנן שהתחיל מדין חינוך, לא פקע כשהגדיל ע"ש ראיותיו.

והנה בעצם ספיקת רע"א והכת"ס, העיר בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' י"ד סק"י) דקשה טובא לומר שיש צד שיתחייב לברך שנית אחרי צאה"כ כשיגדיל, דהתינח אם בדקוהו ומצאו שתי שערות ונמצא שהוא גדול מה"ת, א"כ שפיר י"ל שיברך שנית (ולעני"ד יש לדון טובא בזה כמש"כ במעדני יו"ט ח"א סי' מ"ח ד"ה והנה תוס', דהרי השערות שגדלו קודם הבר מצוה הם שומא בעלמא, וזה ברור דאין השערות גדלות לשיעור כדי לכופ ראשו לעיקרו בזמן כ"כ קצר, ע' בהמקנה בקידושין סוף סי' ג:), אבל כשלא בדקוהו, היאך יברך שנית משום חזקה דרבא, דהא חזקה זו אינה מועלת לדינא לגבי דין תורה, וא"כ ניחוש שהוא קטן וממילא אם יברך שנית יהיה ברכה לבטלה. ולכן למעשה נראה דיש להעדיף שיברך חצי שעה אחרי השקיעה כדי לצאת מידי ספק (שוב מצאתי שכ"כ בספר חינוך הבנים למצוות ודיני קטן להגר"י נויבירט זצ"ל הערה רנ"א).

בליעת שיירי אוכל שבין השיניים

בכל ערב תענית רגילים לצחצח השיניים כדי שלא ישאר אוכל בין השיניים, ולא יבא לבלוע את האוכל, אבל כשת"ב חל בשבת, כיון שא"א לצחצח השיניים בשבת, יש להסתפק אם צריך להתאמץ

להוציא כל השיריים שבין השיניים עם קיסם וכדומה, או שמא אפילו אם נשאר שם שיריים, ובעקבות זה עלול לבלוע אותם בתשעה באב, אין איסור בדבר.

כ' המ"ב (סי' תקס"ח סק"ה) בשם המ"א וא"ר ומאמר מרדכי, דבתענית לכתחילה אסור לאכול אפילו משהו, אלא שבתענית יחיד אם אכל כזית איבד את תעניתו, ומה"ט נפסק בשו"ע (סי' תקס"ז ס"א) השרוי בתענית יכול לטעום כדי רביעית ובלבד שיפלוט, והסביר המ"ב (סק"ג) שאם לא יפלוט אפילו משהו אסור, ובלא"ה המשיך השו"ע שם שביוהכ"פ ות"ב אסור לטעום גם אם יפלוט.